

УДК 595.766

В.В. Мірутенко

ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО СИСТЕМАТИКИ РОДУ MALACHIUS F. (COLEOPTERA, MALACHIIDAE) ФАУНИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Мірутенко В.В. Предлагаемые изменения к систематике рода *Malachius* F. (Coleoptera, Malachiidae) фауны Украинских Карпат // Науч. зап. Гос. природоведч. музея. – Львов, 2002. – 17. – С. 103-108.

Предлагается разделение рода *Malachius* на три рода: *Cordylepherus*, *Malachius*, *Clanoptilus*. Предлагаемое выделение двух новых родов основывается на характерном для их самцов строении и расположении специфических половых придатков – эксцитаторов.

Для видов фауны Украинских Карпат характерно два типа расположения эксцитаторов – фронтальный (на лбу) и элитральный (на верхушках надкрылий).

Mirutenko, V. The proposed changes to systematic of genus *Malachius* F. (Coleoptera, Malachiidae) by the Ukrainian Carpathian's fauna // Proc. of State Nat. Hist. Museum. – L'viv, 2002. – 17. – P. 103-108.

The division of the genus *Malachius* for three genera: *Cordylepherus*, *Malachius*, *Clanoptilus* is proposed. The separating of two new genera is based for the male's characteristic structure and arrangement of specifical excitators.

The Ukrainian Carpathian's fauna have two types of arrangement of excitators. They are frontal (on a forehead) and elytral (on an elytral top).

Характерною видоспецифічною ознакою самців жуків родини Malachiidae є наявність вторинних статевих утворень – эксцитаторів, які мають вигляд складки хітину. Вони виділяють через спеціальні залози статевий секрет, що відіграє важливу роль у підготовці самок до копуляції.

Ексцитатори у видів фауни Українських Карпат розміщуються на чолі (фронтальний тип) або на верхівках надкрил (елітральний тип). Їхні придатки у вигляді хітинових структур або волосяних пучків мають різноманітну будову.

Е. Еверсом [3] була проведена ревізія роду *Malachius* F., на основі якої запропоновано поділ роду на нові роди, в залежності від розташування і форми эксцитаторів. На підставі проведеної нами ревізії родини Malachiidae фауни Українських Карпат, виходячи з нової класифікації [3], вважаємо за доцільне розрізнити три нові роди, види яких раніше були об'єднані в один рід *Malachius* [1].

Під *Cordylepherus* Evers

У видів цього роду наявний фронтальний тип эксцитаторів, які розміщені на чолі у вигляді бугорка між вусиками. На рисунку 1 схематично показано боковий переріз через чоло самця і самки *Cordylepherus viridis* F. У самця – эксцитатор у вигляді випинання (горбка), у самки – відсутній.

Рис. 1. Боковий переріз через чоло *Cordylepherus viridis* F. в місці розташування ексцигаторів.

Примітки: а – самець, б – самка.

У фауні Українських Карпат наявний один вид *Cordylepherus viridis*. Мезофіл, трапляються на луках, узліссях, лісосіках, галявинах лісів, в різноманітних агроценозах на трав'яній рослинності, особливо на злаках (*Alopecurus*, *Dactylis*, *Poa*) і складноцвітих (*Cirsium*, *Artemisia*).

Літ триває з початку травня по серпень. Масовий літ в низинних районах спостерігається в кінці травня, в південно – західному передгір'ї і нижньому гірському лісовому поясі – на початку червня, в північно-східному передгір'ї – червні – початку липня.

Звичайний вид в низовині і передгір'ях Українських Карпат, по долинах гірських річок – рідкісний, а в умовах нижнього гірського лісового поясу – зустрічається поодинокі.

Ареал поширення – Європа, Алжир, Кавказ, Передня і Середня Азія, Сибір.

Рід *Malachius* F.

Представники роду мають фронтальний тип розташування ексцигаторів, але, на відміну від попереднього, – у вигляді ямки з валиком посередині, на якому розміщені пучки волосків (рис. 2).

Рис. 2. Голова самця *Malachius bipustulatus* L. (за D. Matthes [4]).

Примітка: між вусиками помітний ексцигатор.

Для фауни регіону нами відмічено наступні види:

Malachius scutellaris Er. – мезофіл, заселяє теплі стації горбкуватих місцевостей. Його можна знайти на заплавних луках та по берегах річок на *Isatis*, *Barbarea*, *Salix* [2]. Нами відмічений і на *Alnus*.

Літ в умовах досліджуваного регіону припадає на травень – липень.

Було знайдено лише 4 екз., один з яких (4.07.1995, Закарпатська обл., с. Усть-Чорна) – єдина знахідка в межах верхнього лісового поясу. Вид заходить сюди по долині р. Брустуранка, де мікрокліматичні умови для його існування сприятливіші, ніж безпосередньо в умовах верхнього гірського лісового поясу. З досліджених територій відомий також за матеріалами кафедри ентомології та агрономії УжНУ, що належать до різних вертикально – ландшафтних поясів Закарпатської обл. На схід від Карпат не поширюється, оскільки вони є природною перешкодою для експансії цього виду в Східну Європу.

Ареал поширення – Середня Європа.

M. aeneus L. – ксерофільний вид. Його можна зустріти на різноманітній лучній рослинності (в основному, на *Dactylis glomerata* і *Alopecurus pratensis*) в кінці травня – червні.

Наша знахідка (20.05.1997, Закарпатська обл., ок. с. Тросник) і знахідка М. Юнакова (17.06.1995, Закарпатська обл., с. Мерешор) – єдині за останні сорок років. Це свідчить про те, що чисельність виду в Українських Карпатах у другій половині ХХ ст. значно зменшилася, в порівнянні з такою на початку і в середині століття, і вид із звичайного в ентомофауні Українських Карпат став рідкісним.

Поширення: Європа, Кавказ, Передня Азія, Сибір, завезений у Північну Америку.

M. bipustulatus L. – мезофіл, заселяє теплі, помірно сухі стації, де у великій кількості зустрічається на квітучій трав'яній рослинності (переважно на *Dactylis glomerata*, *Leersia orysooides*, *Alopecurus pratensis*) і кущах *Rubus*.

Мешкає на суходільних луках, узліссях, лісосіках та галявинах лісів, в різноманітних агроценозах. В низинних районах імаго активні переважно в першій половині дня, в умовах передгір'я, по долинам гірських річок і в нижньому гірському лісовому поясі – протягом всього дня.

Літ триває з травня до середини липня; масовий – у кінці травня (Закарпатська низовина) і червні (інші – ландшафтні пояси).

В Українських Карпатах – масовий в Закарпатській низині і південно – західному передгір'ї і звичайний в нижньому гірському лісовому поясі. В північно – східному передгір'ї і по долинах гірських річок зустрічається поодинокі.

Ареал охоплює Європу і Азію.

M. rubidus Er. – ксерофільний вид, тепло- і світлолюбивий. Заселяє добре прогріті ділянки місцевості по берегах річок, ставків, озер (тут він зустрічається на піску і камінні), на околицях лісу, де його можна знайти на колоссях диких злаків та на кущах *Rubus*.

Літ – з середини травня до середини червня.

Поодинокі зустрічається в Закарпатській низині і південно – західному передгір'ї.

За межами регіону Українських Карпат поширений у Південній та Середній Європі, в Малій Азії.

Рід *Clanoptilus* Motsch.

Для представників цього роду характерний елігальний тип ексцигаторів (на верхівках надкрил) у вигляді вдавлення з придатками – хітиновими відростками (рис. 3).

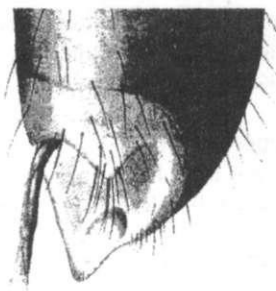

Рис. 3. Верхівка надкрила самця *Clanoptilus elegans* Oliv. (за D. Matthes [4]).

До цього роду нами віднесені 8 видів фауни Українських Карпат:

Clanoptilus marginellus Oliv. – мезофіл, зустрічається на відкритих стаціях, (суходільних луках, узліссях, лісових галявинах, лісосіках, просіках, узбіччях доріг та в агроценозах). Імаго активні в теплу, сонячну погоду практично протягом всього дня.

Літ спостерігається від початку травня до кінця липня. В умовах Закарпатської низини пік льоту припадає на червень. В південно – західному передгір'ї і нижньому гірському лісовому поясі – на кінець червня – липень.

Поширення: Європа, Передня Азія, Північна Африка, Кавказ.

Cl. affinis Ménét. – ксерофільний вид. Зустрічається на відкритих ділянках з лучною трав'яною рослинністю, що добре прогріваються і освітлюються. Знахідки поодинокі (2 екз. – 5.06.1997, Закарпатська обл., ок. с. Свобода). Поширення в регіоні обмежено південною (низинною) частиною Закарпатської обл.

За межами Українських Карпат поширений у Європі (крім Північної), на Кавказі, у Північній Африці, Передній і Середній Азії, Сибіру.

Cl. spinipennis Germ. – мезофільний вид. Заселяє теплі стації, де його можна знайти на квітучій трав'яній рослинності в першій – другій декадах червня.

В регіоні дуже рідкісний вид. Трапляються в Закарпатській низині (3 екз. – 5.06.1997, Закарпатська обл., ок. с. Свобода), південно – західному передгір'ї (1 екз. – 14.06.1997, Закарпатська обл., ок. с. Солотвино), нижньому гірському лісовому поясі (1 екз. – 13.06.1997, Закарпатська обл., ок. с. Кобилецька Поляна) Закарпатської обл. В Передкарпатті нами не відмічений.

Поширення за межами регіону – Південна, Середня і Східна Європа, Кавказ, Передня Азія.

Cl. falcifer Ab. – ксерофіл, тепло- і світлолюбивий вид, який заселяє ксеротермічні ділянки на схилах з південною і південно – західною експозицією, де його можна знайти на трав'яній рослинності.

Літ в умовах досліджуваного регіону триває з кінця травня по червень. Зустрічається в Українських Карпатах локально, до цього часу місця знахідок обмежені південною частиною Закарпатської обл. (низина і південна частина передгір'я, що безпосередньо межує з низиною). На нашу думку, поширення у східні регіони України обмежується саме Карпатами.

Ареал поширення – Середня Європа, Передня Азія, Кавказ.

Cl. elegans Oliv. – мезофільний, тепло- і світлолюбивий вид. Трапляється на квітучій трав'яній рослинності (переважно на злаках) і чагарниках лук, узлісь, лісових галявин та добре освітлених схилах з південною і південно – західною експозицією. Жуки активні в теплу, сонячну погоду: в низині – у першій половині дня, а в передгір'ї – практично цілий день.

Літ імаго починається в середині травня і триває до початку липня; в низинних районах найчастіше – у другій половині травня, в передгір'ї – у першій половині червня.

Заселяє Закарпатську низину (тут звичайний) і передгір'я, як південно – західне, так і північно – східне, де є рідкісним.

Поширення: Європа, Кавказ, Середня Азія.

Cl. geniculatus Germ. – мезофіл. Заселяє теплі, освітлені стації (луки, узлісся, лісові галявини, вирубки, різноманітні агроценози тощо), де дорослих жуків можна знайти на злаках, зонтичних та на іншій трав'яній рослинності в період цвітіння. Імаго активні в теплу, сонячну погоду: в умовах низини – у першій половині дня, в інших згаданих вертикально – ландшафтних поясах – практично протягом цілого дня.

Літ спостерігається з середини травня до середини липня; в низині пік льоту – у другій половині травня, в передгір'ї і нижньому гірському лісовому поясі – у червні.

Масовий вид у Закарпатській низині, звичайний у південно – західному передгір'ї і поодинокі трапляється в нижньому гірському лісовому поясі. З верхнього гірського лісового поясу є лише одна знахідка (7.06.1996, Закарпатська обл., заказник “Чорне Багно”).

Поширення за межами дослідженого регіону – Південна, Середня і Східна Європа, Кавказ, Передня і Середня Азія, Сибір.

Cl. ambiguus Peur. – ксерофіл, надає перевагу теплим, добре освітленим стаціям з ксеротермічною рослинністю. Імаго – на злакових, складноцвітих та зонтичних. Зустрічається в агроценозах, на луках, узліссях (особливо на таких, що розташовані на схилах з південною експозицією), лісових галявинах.

Літ триває з середини травня до середини червня, найчастіше – в останню декаду травня – першу декаду червня.

На кінець століття чисельність виду дещо зменшилася. На сьогодні, в Закарпатській низині є рідкісним. На схід від Карпат не поширюється. Це, на нашу

думку, можна пояснити тим, що Карпати є природним бар'єром для експансії цього виду у східні регіони України.

Поширений також у Середній Європі, на Кавказі, у Малій та Середній Азії.

Cl. (vulneratus Ab.) strangulatus Ab. – ксерофільний, тепло- і світлолюбивий вид. Заселяє стації з ксеротермічною рослинністю на схилах з південною і південно – західною експозицією. Поширений локально, на луках і узліссях Закарпатської низини і південно-західного передгір'я.

Літ в умовах дослідженого регіону – травень – середина червня.

Рідкісний вид у південно-західному передгір'ї, із Закарпатської низини – знахідки поодинокі. На схід від Карпат не поширений.

Ареал охоплює Південну і Середню Європу, Кавказ, Передню Азію.

1. Гурьева Е.Л. 39. Сем. Melyridae (Malachiidae) – Малашки // Определитель насекомых Европейской части СССР, т. 2. – Под ред. Г.Я. Бей-Биенко. – М.-Л.: Наука, 1965. – С. 231-233.
2. Burakowski B., Mroczkowski M., Stefańska J. Chrząszcze (Coleoptera) Dermestoidae, Bostrichoidae, Cleroidae i Lymexyloidae // Katalog fauny Polski, 23, 11. – Warszawa, 1986. – S. 163-187.
3. Evers A.M.J. Aufteilung der paläarktischen Arten des Gattungskomplexes Malachius F. Entomol. Blätter. – 1985. – Bd. 81, H. 1-2. – S. 1-40.
4. Matthes D. Excitatoren und Paarungsverhalten mitteleuropäischer Malachiiden (Coleopt., Malacodermata). Zeitschrift für Morphologie und Ökologie der Tiere. – 1962. – T. 51. – S. 375-546.

Ужгородський національний університет